

Fimmtudaginn 9. nóvember 1995.

Nr. 146/1995.

Ákærvaldið

(Sigríður Jósefsdóttir saksóknari)

gegn

Kristjáni Gunnarssyni

(Magnús Thoroddsen hrl.)

Umboðssvik. Opinberir starfsmenn. Bankar. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómarnir Hrafn Bragason, Guðrún Erlendsdóttir, Haraldur Henrysson, Hjörtur Torfason og Pétur Kr. Hafstein.

Málinu hefur verið áfrýjað af hálfu ákærvaldsins með stefnu 24. apríl 1995 samkvæmt 148. gr. og með vísan til b-liðar 147. gr. laga nr. 19/1991 um meðferð opinberra mála, sbr. lög nr. 37/1994. Krefst ákærvaldið sakfellingar samkvæmt ákæru og refsingar á hendur ákærða, en ákærði krefst sýknu að öllu leyti.

I.

Mál þetta varðar spákaupmennsku með erlendan gjaldeyri á innlendum gjaldeyrisreikningum í Búnaðarbanka Íslands, sem ákærði stundaði á árunum 1989-1991, en hann var þá forstöðumaður hagdeildar bankans. Fóru kaupin fram í gjaldeyrisdeild bankans með millifærslum milli reikninga hans hjá deildinni, og var ákærði þar afgreiddur með sama hætti og aðrir viðskiptamenn, eins og nánar er lýst í hinum áfrýjaða dómi. Við ákvarðanir um kaupin nýtti ákærði sér meðal annars upplýsingar af svonefndum Reuterskjá bankans um hreyfingar á gjaldeyrismarkaði og þróun gengismála. Fram er komið, að almennir viðskiptamenn bankans gátu einnig fengið upplýsingar af skjánum með fyrirsögnunum í síma eða í bankanum, og er óumdeilt, að einhverjir þeirra hafi nýtt sér það í nokkrum mæli.

Viðskipti ákærða voru ótengd starfi hans að því leyti, að verslun bankans með gjaldeyri var ekki í verkahring hagdeildar. Segir ákærði, að bein afskipti hennar af gjaldeyrismálum hafi einungis verið fólgin í því að gera yfirlit um gengisskráningu í Seðlabanka Íslands að morgni og sjá um úrvinnslu á tölum Seðlabankans í tölvu-

kerfi bankans sjálfs. Að öðru leyti hafi hagdeildin almennt átt að fylgjast með þróun gengis- og gjaldeyrismála eins og öðrum efna-hagsþáttum, sem áhrif hefðu á íslenskt viðskiptalíf.

Á þessum tíma voru gjaldeyrisviðskipti Búnaðarbankans og annarra innlendra viðskiptabanka bundin að því leyti, að bankarnir urðu að fylgja skráningu Seðlabankans á gengi erlendra gjaldmiðla, sem gerð var einu sinni á dag að morgni fyrir afgreiðslutíma. Jafnframt var þeim gert að kaupa gjaldeyri sinn af Seðlabankanum á hinu skráða gengi, og hafði Seðlabankinn sett þá reglu í ágúst 1988, að beiðni um kaup eða sölu gjaldeyris dag hvern yrði að berast fyrir hádegi. Sögðu forstöðumenn Búnaðarbankans fyrir dómi, að vörn hans gegn sveiflum í gengisþróun yfir daginn hefði einkum verið fólgin í því að reyna að eiga ávallt nægar birgðir helstu gjaldmiðla. Hafi bankarnir ekki fyrr en 1992 sett takmarkanir á gjaldeyriskaup eftir umfangi viðskiptanna. Jafnframt bentu þeir á, að bankinn hefði ekki orðið fyrir gengistapi á viðskiptum sínum yfir árið, þegar á þau væri litið í heild. Telja verður, að ákærða hafi í meginatriðum verið kunnugt um þessa aðstöðu íslensku bankanna.

Hjá viðskiptabönkunum var sú regla almennt viðhöfð um færslur milli innlendra gjaldeyrisreikninga, að gjaldmiðill af þeim var keyptur á kaupgengi dagsins, en nýr gjaldmiðill seldur á miðgengi milli kaup- og sölugengis, eins og um getur í hinum áfrýjaða dómi. Í viðskiptum sínum við Búnaðarbankann naut ákærði þeirrar sérstöðu frá októbermánuði 1989, að allar millifærslur hans voru reiknaðar á kaupgengi og honum sparaður munurinn á því og miðgenginu, sem var lítið eitt breytilegur, en nam 0,13% eða nokkru minna lengst af þeim tíma, er máli skiptir. Fékk ákærði samþykki tveggja bankastjóra fyrir þessari tilhögun, án þess að henni væru sett tímamörk eða áskilnaður gerður um síðari endurskoðun. Það samkomulag var mjög mikilvægt frá sjónarhóli beggja, þar sem þessi gengismunur var í raun eini hemillinn á tíðni millifærslna, sem til var að dreifa í bankanum, að því frátöldu, að vextir voru ekki reiknaðir af innstæðu þann dag, er hún var millifærð. Að sögn bankastjóra var samkomulagið og einsdæmi í bankanum, en forstöðumaður gjaldeyrisdeildar kvað það hafa þekkt í viðskiptabönkunum, að útflytjendum og öðrum, sem aflað hefðu gjaldeyris, væri heimilað að skipta yfir í annan gjaldeyri án gengismunar um tiltekinn tíma.

Tildrögin að viðskiptum ákærða voru þau, að hann eignaðist 220.740 vestur-þýsk mörk í desember 1988 við sölu á íbúðarhúsi sínu. Lagði hann þá fjárhæð á gjaldeyrisreikning í Búnaðarbankanum 5. þess mánaðar, og nam jafnvirði hennar 5.828.549 krónum. Kvaðst hann hafa ákveðið að ávaxta þetta verðmæti í erlendum gjaldeyri og þá þurft að njóta svigrúms til millifærslna til að forðast gengistap. Við þetta stofnfé bætti hann ekki frekari innborgunum fyrr en í september 1990, en þá lagði hann inn svipaða fjárhæð, 100.000 bandaríkjadali, er voru jafnvirði 5.607.800 króna. Verður við það að miða, að þetta hafi einnig verið fé ákærða sjálfs. Þá lagði hann inn jafnvirði 1.999.811 króna í janúar 1991, en tók út jafnvirði 1.357.360 króna í ágústbyrjun sama ár. Viðskiptum sínum í bankanum hagaði ákærði annars þannig, að hann tók yfirleitt áhættu af einni mynt í senn og flutti sem næst alla innstæðu sína milli reikninga hverju sinni, þegar hann taldi ástæðu til að skipta um gjaldmiðil. Notaði hann í fyrstu þrjá gjaldmiðla, en bætti tveimur við í maí 1990.

Ákæran á hendur ákærða varðar tímabilið frá júní 1989 til ágústloka 1991. Á þeim tíma urðu millifærslur hans rúmlega 200 talsins, sem svarar til þess að meðaltali, að hann hafi flutt inneign sína milli reikninga annan til þriðja hvern virkan dag. Áður en ákærði ræddi við bankastjóra um fyrrgreint samkomulag, voru færslur hans nokkru færri en þessu nemur, og veltufé hans hafði ekki aukist að miklum mun, heldur nam það í byrjun október 1989 nálægt 6.600.000 krónum, en hafði verið nærri 6.400.000 krónum framan af júnímánuði. Eftir þann tíma óx veltuféð nokkuð jafnt og þétt, einkum þegar komið var fram á árið 1990, og í september það ár hafði það nær tvöfaldast og náð um 12.600.000 krónum. Við fyrrgreinda innborgun í þeim mánuði hækkaði fjárhæð þess svo um tæpan helming, í sem næst 18.200.000 krónur, og í árslok nam innstæðan um 22.500.000 krónum. Fram til vors 1991 varð aukningin nokkuð ör, og hefur ákærði rakið það til áhrifa styrjaldarinnar við Persaflóa á fyrstu mánuðum ársins. Þau áhrif réðu þó engum úrslitum í viðskiptunum, en hins vegar virðist ákærði hafa náð mestri ávöxtun milli einstakra færslna á þessu tímaskeiði. Í ágústbyrjun 1991 nam veltufé ákærða um 37.200.000 krónum, og við lok mánaðarins var

inneign hans hjá bankanum orðin 40.421.348 krónur, svo sem tilfært er í ákæruskjali. Hafði hún aftur tvöfaldast á um það bil einu ári.

II.

Ákærði gegndi stöðu yfirmanns hjá Búnaðarbanka Íslands. Var hann bundinn trúnaðarskyldum við bankann, sem honum bar að virða í starfi sínu og utan þess, sbr. 28. gr. laga nr. 38/1954 um réttindi og skyldur starfsmanna ríkisins. Viðskipti hans við gjaldeyrisdeild voru afbrigðileg að því leyti, að hann naut sérstakra kjara umfram aðra viðskiptamenn, sem veitt voru á kostnað bankans. Verður að álykta, að ákærði hafi einkum fengið þessi kjör vegna þess, að hann var starfsmaður bankans. Jafnframt voru viðskiptin stunduð á kostnað bankans að því leyti, sem hagnaður af þeim svaraði tjóni af breytingum gengisskráningar frá millifærsludegi til næsta dags. Var ákærða kunnugt um þessa áhættu ásamt því, að í bankanum var ekki viðhaft innra eftirlit með einstökum gjaldeyrisviðskiptum dagsins. Fyrir liggur, að hann stundaði viðskiptin skipulega og kerfisbundið með því markmiði, að vísbendingar um gengisskráningu næsta dags kæmu honum að sem fyllstum notum án tillits til afleiðinga þess fyrir bankann. Verður hagnaður hans rakinn til þessa að verulegum hluta.

Heimildir þær, sem ákærði hafði frá stjórnendum bankans til að ávaxta fé sitt á innlendum gjaldeyrisreikningum, leystu hann á engan hátt undan trúnaðarskyldum sínum gagnvart bankanum. Hlaut honum fljótlega að verða ljóst, að hin eindregna kaupmennska hans á áhættu bankans væri ósamrýmanleg stöðu hans í bankanum og að umfang viðskiptanna væri orðið annað en það, sem stjórnendurnir gerðu sér grein fyrir, þegar við hann var samið um sérstök kjör. Eigi að síður hélt hann viðskiptunum áfram og tvöfaldaði einnig stofnfé sitt með nýrri innborgun tæpu ári eftir viðræður sínar við stjórnendurna, án þess að þeim væri kynnt sú ráðstöfun.

Þegar allt þetta er virt, er óhjákvæmilegt að líta svo á, að ákærði hafi misnotað aðstöðu sína sér til ávinnings og tjóns fyrir bankann og um leið brotið gegn starfsskyldum sínum. Telst brot hans því varða við 249. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, sbr. 138. gr. laganna.

III.

Við ákvörðun refsingar ákærða ber að hafa í huga, að brot hans varðaði verulega fjármuni og stóð í alllangan tíma. Á hinn bóginn er skylt að horfa til þess, að ákærði hefur ekki áður gerst brotlegur við almenn hegningarlög. Einnig má líta til aðdraganda athæfis ákærða, vitneskju stjórnenda bankans í upphafi og samkomulags hans við þá um sérstök kjör. Þá er þess og að gæta, að þær upplýsingar, sem ákærði nýtti sér, voru ekki trúnaðarmál, heldur tiltækar öðrum og einnig á öðrum vettvangi. Fyrir liggur, að af hálfu Búnaðarbanka Íslands hefur hvorki verið gerð bótakrafa né óskað málshöfðunar á hendur ákærða. Hann sagði upp starfi sínu hjá bankanum, áður en mál þetta var höfðað, og verður að miða við, að rætur þess megi rekja til viðskiptanna.

Að öllu virtu þykir refsing ákærða hæfilega ákveðin fangelsi í 8 mánuði, en eftir atvikum þykir mega skilorðsbinda þá refsingu, eins og í dómsorði segir. Með vísan til 2. mgr. 49. gr. almennra hegningarlaga verður ákærði hins vegar einnig dæmdur til greiðslu fésektar. Með hliðsjón af ákvæði 50. gr. hegningarlaga um hámark fésektar þykir sektin hæfilega ákveðin 3.000.000 króna, og skal vararefsing vera fangelsi í 6 mánuði.

Dæma ber ákærða til að greiða kostnað sakarinnar í héraði og fyrir Hæstarétti, eins og í dómsorði segir.

D ó m s o r ð :

Ákærði, Kristján Gunnarsson, sæti fangelsi í 8 mánuði, en fullnustu þeirrar refsingar skal frestað og hún látin niður falla að liðnum 3 árum frá uppkvaðningu dóms þessa, haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, sbr. 4. gr. laga nr. 22/1955. Enn fremur greiði ákærði 3.000.000 króna sekt í ríkissjóð, og komi 6 mánaða fangelsi í sektar stað, verði hún eigi goldin innan 4 vikna frá birtingu dóms þessa.

Ákærði skal greiða allan kostnað sakarinnar í héraði og fyrir Hæstarétti, þar með talin saksóknarlaun í ríkissjóð, 180.000 krónur, og málsvarnarlaun skipaðs verjanda síns, Magnúsar Thoroddsen hæstaréttarlögmanns, 180.000 krónur.

S é r a t k v æ ð i Hjartar Torfasonar

Ekki er unnt að sakfella ákærða vegna viðskipta hans framan af því tímabili, sem ákæra tekur til, heldur verður við það að miða, að trúnaður hafi brostið milli hans og bankastjórnar, þegar á það leið. Er rétt eftir atvikum, að sakfelling eigi við um athafnir hans frá september 1990 til ágústloka 1991. Með þeirri athugasemd er ég samþykkur I. og II. kafla í atkvæði annarra dómenda.

Við ákvörðun refsingar á hendur ákærða er skylt að líta til þess, að viðskiptin áttu sér eðlilegan aðdraganda og voru lögmæt í því til-liti, að þau fóru ekki í bága við reglur um gjaldeyrismál. Hann gerði og stjórnendum bankans grein fyrir hagsmunum sínum og samdi við þá um sérstök kjör. Form á viðskiptunum var annars hið sama og hjá öðrum viðskiptamönnum gjaldeyrisdeildar, og var eftirlit með framvindu þeirra ekki erfiðleikum bundið, þótt hún kæmi ekki fram á yfirlitum til stjórnenda um daglega gjaldeyrisverslun. Stjórnend-um bankans mátti vera ljóst, að viðskiptin gætu þróast í þá átt, sem raun varð á, og höfðu þeir ástæðu til að kanna málið, fyrr en gert var, vegna stöðu ákærða og hinna sérstöku kjara. Ákærði naut þess í skiptum við starfsmenn gjaldeyrisdeildar, að bankinn taldi sér al-mennt ekki rétt að mismuna viðskiptavinum með synjun eða seink-un á einstökum gjaldeyriskaupum. Hins vegar var bankinn ekki bundinn við að halda viðskiptunum áfram í óbreyttu horfi, heldur áttu stjórnendur hans að geta tekið í taumana og gert ráðstafanir til takmörkunar eða stöðvunar á þeim. Ákærði var opinber starfsmað-ur, en gæta ber þess fyrir jafnræðis sakir, að hann starfaði ekki við stjórnsýslu, heldur við atvinnurekstur á vegum ríkisins, sem einka-aðilar höfðu einnig með höndum.

Um ávinning ákærða af viðskiptunum ber að taka tillit til þess, að hann var ekki á kostnað bankans að öllu leyti, og hefur ekki verið metið til hlítar, hvert raunverulegt tjón bankans hafi orðið. Var það minna en ella vegna þess, að áhætta af hinni bundnu gengisskrán-ingu var gamalkunnur vandi, sem bankinn hafði uppi nokkrar varn-ir við.

Með vísan til þessa og þeirra atvika, sem skírskotað er til í at-kvæði annarra dómenda, tel ég refsingu ákærða hæfilega ákveðna

fangelsi 3 mánuði, er verði skilorðsbundið, ásamt 1.000.000 króna fésekt í ríkissjóð, og verði vararefsing fangelsi 3 mánuði. Ég er sam-mála öðrum dómendum um sakarkostnað.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 21. apríl 1995.

Ár 1995, föstudaginn 21. apríl, er á dómþingi Héraðsdóms Reykjavíkur, sem haldið er í Dómhúsinu við Lækjartorg af Ingibjörgu Benediktsdóttur héraðsdómara sem dómsformanni og meðdómendum Péttri Guðgeirssyni héraðsdómara og Sigurði H. Pálssyni, viðskiptafræðingi og löggiltum endurskoðanda, kveðinn upp dómur í sakamálinu nr. 999/1994: Ákærvaldið gegn Kristjáni Gunnarssyni, sem tekið var til dóms 24. mars sl.

Málið er höfðað með ákæruskjali ríkissaksóknara, dagsettu 28. desember sl., gegn ákærða, Kristjáni Gunnarssyni, Skildinganesi 62, Reykjavík, fæddum 4. september 1947, fæðingarnúmer 434, „fyrir umboðssvik og brot í opinberu starfi.

Ákærða er gefið að sök sem forstöðumanni hagdeildar Búnaðarbanka Íslands í Reykjavík að hafa í starfi á tímabilinu júní 1989 til ágústloka 1991 með kerfisbundnum og skipulegum færslum á innstæðum á milli fimm gjaldeyrisreikninga sinna í bankanum og um leið með misnotkun á aðstöðu sinni í fyrrgreindu trúnaðarstarfi og sem eiganda umræddra gjaldeyrisreikninga komið fram sjálfum sér til ávinnings og bankanum til samsvarandi tjóns stórfelldum hækkunum á skráðum gjaldeyrisinnstæðum sínum, samtals að minnsta kosti 20-25 milljónum króna umfram hagstæðustu ávöxtunarkjör bankans á greindu tímabili bæði á gjaldeyrisreikningum sem og öðrum innlánnum, miðað við, að í lok tímabilsins, hinn 31. ágúst 1991, voru innstæður á gjaldeyrisreikningum ákærða samtals 40.421.348 kr., þar af einungis 12.318.006 kr. vegna hreinna innborgana ákærða.

Millifærslurnar gerði ákærði ávallt síðdegis, skömmu fyrir lokun bankans, og þá í samræmi við upplýsingar, sem ákærði hafði þá aflað sér og fyrir lágu um áorðnar breytingar einstakra gjaldmiðla á alþjóðagjaldeyrismarkaði og fyrirsjáanlegt var, að myndu við næstu gengisskráningu leiða til mestrar hækkunar frá auglýstu gengi dagsins hérlandis, á sama tíma og ákærða var ljóst, að ógerlegt var fyrir Búnaðarbankann að verjast þeim gengismun, er af millifærslum ákærða leiddi, þar sem millibankaviðskipti við Seðlabanka Íslands með gjaldeyri voru einungis opin til hádegis.

Gjaldeyrisreikningar og fjöldi millifærslna sundurliðast þannig:

Reikningsnúmer Gjaldmiðill	Stofndagur	Fyrsta millifærsla	Fjöldi millifærslna			Alls
		Fjárhæð	1989	1990	1991	
304864	5. 12. 1988	7. 6. 1989	22	37	39	98
þýsk mörk		216.563				

2617

109972	25. 4. 1989	7. 6. 1989	31	51	59	141
bandaríkjadalir		110.000				
204452	27. 6. 1989	27. 6. 1989	31	37	8	76
ensk pund		71.560,61				
600004	2. 5. 1990	2. 5. 1990		42	22	64
svissneskir frankar		217.577,33				
679321	11. 5. 1990	11. 5. 1990		34	18	52
japönsk jen		11.001.655				
			Samtals	84	201	146 431

Brot ákærða teljast aðallega varða við 249. gr., sbr. 138. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940, en til vara við 139. gr. sömu laga. Þess er krafist, að ákærði verði dæmdur til refsingar“.

Málavextir.

Ákærði var ráðinn forstöðumaður hagdeildar Búnaðarbanka Íslands 30. nóvember 1977, en hann hafði starfað við hagdeildina frá haustinu 1973, er hann lauk námi frá viðskiptadeild Háskóla Íslands. Hann starfaði hjá bankanum til 1. nóvember 1993.

Tildrög rannsóknar máls þessa voru þau, að ríkissaksóknari ritaði bankaeftirliti Seðlabanka Íslands bréf 11. júní 1993, þar sem leitað var viðhorfa bankaeftirlitsins til blaðaskrifa um, að ákærði hefði hagnast um tugi milljóna á millifærslum á gjaldeyrisreikningum sínum hjá Búnaðarbankanum. Segir í bréfi ríkissaksóknara, að rétt þyki að leita viðhorfa og greinargerðar bankaeftirlitsins með tilliti til þess, hvort efni kynnu að vera til opinberrar rannsóknar á hendur ákærða eða öðrum, sem kynnu að hafa ástundað sams konar millifærslur á eigin starfsvettvangi. Afrit bréfsins var sent Seðlabanka Íslands. Samdægurs svaraði Seðlabankinn bréfi ríkissaksóknara, og var þar upplýst, að áður en bréfið barst bankanum, hefði þegar verið tekin ákvörðun um að gera slíka athugun.

Að beiðni bankastjórnar Búnaðarbankans kannaði endurskoðandi bankans, Tryggvi Jónsson, færslur á gjaldeyrisreikningum ákærða frá 1. janúar 1989 til 31. ágúst 1991. Beindist athugunin að því, hvort ákærði hefði misnotað aðstöðu sína í bankanum í eigin þágu með færslum milli reikninga þeirra, sem lýst er í ákæru, hvort reglur hefðu verið brotnar og hvort bankinn hefði beðið tjón á athöfnum ákærða.

Samkvæmt niðurstöðu athugunar endurskoðandans, sem hann sendi bankastjórninni með bréfi 30. desember 1991, voru verulegar hreyfingar á gjaldeyrisreikningunum, og var mestur hluti millifærslur á milli þeirra.

Beinar innborganir voru hins vegar 12.318.006 krónur. Fram kom í könnuninni, sem var fólgin í athugun á inn- og útborgunarseðlum og öðrum frumgögnum, að innstæða á gjaldeyrisreikningunum var 31. ágúst 1991 40.421.348 krónur, rúmum 28.000.000 krónum hærri en innborgunum nam. Var niðurstaðan sú, að bankinn hefði tapað um eða yfir 20.000.000 króna vegna „spákaupmennsku“ ákærða og að hann hefði nýtt sér aðstöðu sína í bankanum í eigin þágu.

Endurskoðandinn gerði einnig samanburð við aðra ávöxtunarmöguleika, sem ákærða buðust hjá bankanum, og voru hagstæðustu kjörin ávöxtun á „Metbók“. Miðað við innborgun ákærða, 12.318.006 krónur, hefði staða 31. ágúst 1991 á reikningi „Metbókar“ verið 14.571.000, þ. e. 18,3% ávöxtun.

Með bréfi 2. júlí 1993 sendi bankaeftirlit ríkissaksóknara greinargerð þess um millifærslur ákærða á milli gjaldeyrisreikninga hans við Búnaðarbanka Íslands. Er hún reist á viðtölum fulltrúa bankaeftirlits við bankastjóra, aðstoðarbankastjóra og endurskoðanda bankans svo og bréfi hans til bankastjórnar 30. desember 1991. Í henni segir, að fram hafi komið í viðtölum við forsvarsmenn bankans, að ákærði hafi selt danska sendiráðinu einbýlishús sitt árið 1988 og fengið kaupverðið greitt í bandaríkjadöllum. Árið 1989 hafi hann hafið millifærslur milli reikninganna, sem hann setti inn á gjaldeyrisreikning í bankanum. Í september 1991 hafi bankastjórnin gert sér grein fyrir umfangi viðskipta ákærða og þeim fjárhæðum, sem þau snerust um. Í framhaldi af því hafi bankastjórnin falið endurskoðanda bankans að kanna viðskiptin, og enn fremur hafi lögræðingi verið falið að kanna lögmæti þeirra. Gjaldreysireglum hafi verið breytt í janúar 1992 á þann veg, að allar millifærslur með háar fjárhæðir á milli reikninga yrði að gera fyrir kl. 10.30 að morgni. Á þann hátt hafði bankinn tíma til að gera ráðstafanir fyrir næsta dag til að firra sig tjóni í gjaldeyrisviðskiptum. Í niðurstöðu bankaeftirlitsins kemur meðal annars fram, að það sé mat þess, að framganga ákærða hafi verið óviðeigandi og skaðað hagsmuni bankans.

Rannsóknarlögregla ríkisins fór þess á leit með bréfi 23. desember 1993 við endurskoðanda bankans, að hann skýrði nánar grundvöll þann, sem gjaldeyrisviðskipti ákærða og bankans byggðust á, og möguleika yfirstjórnar bankans til að fylgjast með þeim og gera nauðsynlegar ráðstafanir, ef viðskiptin sköðuðu bankann.

Í svarbréfi endurskoðandans 26. janúar 1994 bendir hann á, að umrædd bankaviðskipti hafi hafist með vitund bankastjórnar, enda hafi þá hvorki verið talið, að um verulega hagnaðarvon væri að ræða og bankinn því ekki tapa á þessum viðskiptum né að bankastjórnin hefði heimild til að banna þessar millifærslur. Það hafi hins vegar verið í kjölfar Persaflóastríðsins á

fyrrri hluta árs 1991, sem verulegar sveiflur hafi orðið á markaðnum, sem leiddu til mikillar hækkunar á innstæðum ákærða. Í framhaldi af því hafi hann f. h. Endurskoðunar hf. gert könnunina, sem hann sendi bankastjórninni með bréfi 30. desember 1991. Þá segir í bréfinu, að á því tímabili, sem athugun hans náði til, hafi gengisskráning verið með öðrum hætti en nú, þ. e. Seðlabankinn hafi skráð gengið aðeins einu sinni á dag og þá í samræmi við það gengi, sem gildi á erlendum mörkuðum. Frávik hafi þó verið, ef stóratburðir gerðust, sem áhrif gátu haft á gengisskráninguna. Erlendir markaðir hafi hins vegar sífellt verið að breytast innan dagsins, en þær breytingar hafi sjaldan náð til Íslands. Meginreglan hafi verið sú, að gengi á erlendum mörkuðum hafi ekki breyst mikið frá lokun dags og þar til opnað var næsta morgun, nema stóratburðir væru að gerast. Með því að hringja á erlenda markaði eða fylgjast með tölvuskjám í lok dags hafi ákærði getað gert sér grein fyrir með nokkurri vissu, hvernig gengisskráningu á Íslandi yrði breytt næsta morgun. Þó að ákærði hafi fylgst með gengisskráningu erlendis á vinnustað sínum, hefði hann einnig getað gert það á öðrum stöðum, t. d. á heimili sínu. Rætt hafi verið við ákærða um gjaldeyrismillifærslu hans í tilefni fyrrri könnunar. Ákærði hafi andmælt því, að bankinn tapaði á millifærslum sínum, og taldi, að bankinn gæti varið sig og ætti að gera það. Hefði hann í því sambandi boðist til að hafa yfirumsjón með gjaldeyrisþákaupmennsku bankans, en bankinn ekki haft áhuga á slíku. Jafnframt hafi hann bent á þá staðreynd, að aðrir viðskiptavinir bankans, sem kynnt höfðu sér reglur um gjaldeyrisviðskipti og fylgdust með gjaldeyrisþróun erlendis, gerðu sambærilegar millifærslur. Ef hann hefði fengið heimild bankastjórnar til að sjá um þessi mál fyrir bankann, taldi hann, að það myndi einnig eyða áhrifum af millifærslum þessara aðila.

Mat á því, að bankinn hefði tapað á millifærslum ákærða, hefði einkum verið reist á tvennu, annars vegar á þeirri staðreynd, að ákærði gerði millifærslur sínar rétt fyrir lokun, en bankakerfið var opið fyrir gjaldeyrisviðskiptum allan daginn. Ógerlegt hafi verið fyrir bankann að verjast millifærslum, sem gerðar voru eftir kl. 12.00 á hádegi, þar sem millibankaviðskipti við Seðlabanka Íslands með gjaldeyri hafi einungis verið opin til hádegis. Eftirlit með gjörðum ákærða eða annarra viðskiptavina í því skyni að eyða áhrifum af millifærslum þeirra hefði því engan tilgang haft. Þótt yfirmönnum bankans væri kunnugt um gjaldeyrisviðskipti ákærða og því hefði verið hægt að senda millifærslur eftir lokun hér á landi á milli gjaldeyrisreikninga bankans í löndum, þar sem enn var opið, t. d. Bandaríkjunum, höfðu þessar millifærslur haft lítinn tilgang. Stafaði það af því, að þegar Búnaðarbankinn hefði sent sína færslu, væri erlendi bankinn búinn að

breyta gengisskráningu sinni, svo að gengismunur Búnaðarbankans yrði lítill eða enginn. Á þessu atriði hafi ákærði hagnast, þ. e., hann hafi fylgst með breytingu á gengisskráningu erlendis, sem hafi hins vegar ekki tekið gildi hér á landi fyrr en næsta dag. Nokkur kostnaður hefði einnig orðið vegna slíkra millifærslna, svo sem vegna vinnu annars starfsmanns við að senda millifærsluna, síma- og sendingarkostnaður og loks millifærslugjalds hjá hinum erlenda banka. Í raun hafi því verið óframkvæmanlegt fyrir bankann að verjast þessu tjóni, þar sem millifærslur ákærða voru gerðar í lok dags og bankinn þá ekki haft aðstöðu til að bregðast við þessu. Þetta hafi ákærða hlotið að vera ljóst. Einnig mætti benda á, að bókhald, sem sýndi gjaldeyrisjöfnuð, hefði ekki legið fyrir fyrr en næsta dag, og því hefðu áhrif á jöfnuðinn af millifærslum ákærða sem og öðrum gjaldeyrishefðingum ekki verið sýnileg fyrr en þá. Ákærða hafi því hlotið að vera ljóst, að hagnaður hans var tap bankans.

Með úrskurði Héraðsdóms Reykjavíkur 24. nóvember 1994 var fyrirsvarsmönnum Búnaðarbankans gert skylt að afhenda Rannsóknarlögreglu ríkisins þau færslugögn, sem lágu til grundvallar millifærslum ákærða á framangreindum fimm gjaldeyrisreikningum hans við bankann. Liggja ljósrit þeirra gagna frammi í málinu.

Ákærði var yfirheyrdur hjá rannsóknarlögreglu og við meðferð málsins. Neitaði hann sakargiftum. Hann kannaðist við að hafa átt gjaldeyrisreikninga þá, sem lýst er í ákæru, og að hafa fært gjaldeyri milli reikninganna á þeim tíma, er þar getur og eins og þar er lýst, en benti á, að í ákærunni væri fjöldi millifærslna miðaður bæði við úttektir og innlegg. Millifærslurnar sem slíkar væru því færri en lýst er í ákæru. Ákærði gerði ekki athugasemdir við inn- og úttektarseðlana, sem fjöldi millifærslnanna er byggður á, og ekki heldur við þær fjárhæðir, sem fram koma í ákæru.

Ákærði lýsti millifærslum sínum á þá leið, að hann hefði farið niður í sal í gjaldeyrisdeild bankans, fyllt þar út útborgunar- og innborgunarseðil og afhent starfsmanni, yfirmanni eða starfsmanni í gjaldeyrisafgreiðsludeild, sem síðan sá um að handreikna afgreiðsluna. Hann hafi fyllt út á seðilinn þá fjárhæð í gjaldeyri, sem hann ætlaði að taka út, og tilgreint svo þann gjaldmiðil, sem hann vildi, að breytt væri í á innleggsmiða. Annað, sem tilheyrði afgreiðslunni, hafi starfsmaður gjaldeyrisdeildar séð um. Starfsmaður sá, sem fékk seðlana í hendur, hefði svo farið með þá í gengisskráningu og kannað gengisskráningu Seðlabankans þess dags, skoðað, hvert væri kaupgengi þeirrar myntar, sem ákærði ætlaði að selja, reiknað heildarverðið í íslenskum krónum og fyllt út viðeigandi reit. Síðan færði starfsmaðurinn tákni, sem sýna, hvar þetta fer inn í bókhald bankans. Þegar hann hafði

reiknað heildartöluna í íslenskum krónum, hefði starfsmaðurinn farið aftur í gengisskráningu Seðlabankans og reiknað út nýja fjárhæð í nýjum gjaldmiðli.

Ákærði kvaðst hafa gengið með litla vasabók á sér. Hann hefði útfyllt fjórar tölur út frá markaðsgengi fjögurra gjaldmiðla og notað þær svo til þess að reikna út það, sem hann nefndi krossgengi. Þá hefði hann stundum litið á Reuterskjá á leið úr mat, fyllt út sambærilegar tölur og hann hafði séð og reiknað út frá gengisblaðinu, og út frá því strax séð í hendi sér, hvaða breyting hafði orðið á gjaldmiðlum frá morgunskráningunni. Hann hefði að jafnaði farið í kaffi á tímabilinu 15.30–16.00 og þá oftast komið við í gjaldeyrisdeildinni og litið þar á Reuterskjáinn og séð enn einu sinni, hvernig þessar fjórar tölur lágu fyrir. Með þessar upplýsingar hefði hann svo ákveðið, hvort hann færdi milli reikninganna, og hefði hann að jafnaði komist til þess á framangreindum tíma. Hann hefði farið í biðröð eins og aðrir viðskiptamenn bankans.

Ákærði kvaðst í septembermánuði 1989 hafa rætt við Sólon R. Sigurðsson bankastjóra og spurt, hvort hann gæti fengið afslátt á þeim kjörum, sem bankinn byði við millifærslur. Sólon hefði ekki talið, að hann gæti tekið slíkar ákvarðanir einn. Í október sama ár hefði hann ámalgað þetta að nýju við Stefán heitinn Hilmarsson, fyrrverandi bankastjóra, og Sólon. Hefði hann sagt við þá, að hann hefði svo mikinn kostnað af millifærslunum, að hann væri raunverulega farinn að borga með sér í bankanum, og teldi eðlilegt miða við umfang viðskipta sinna, að hann fengi sérstök kjör. Því hefði hann óskað eftir því að fá að miða bæði útborganir og innborganir við kaupgengi í stað þess, að innlegg væri miðað við milligengi. Þetta hefði leitt til um 0,13% lækkunar kostnaðar af hverri millifærslu, því að á þeim tíma hefði „spreddið“, þ. e. svokallað gengi milli kaup- og sölugengis, verið í kringum 0,26%. Þeir Stefán og Sólon hefðu samþykkt þetta og Sólon tilkynnt Árna Kristjánssyni, yfirmanni gjaldeyrisafgreiðsludeildar, þessa ákvörðun. Eftir þetta hefði þessi skipan gilt um gjaldeyrisviðskipti sín í gjaldeyrisafgreiðslunni og öðrum starfsmönnum verið tilkynnt það. Þessi samningur hefði hvorki komið til tals síðar né hann endurskoðaður eða áréttaður, eftir að reikningum ákærða fjölgaði úr þremur í fimm, enda öllum starfsmönnum gjaldeyrisdeildar kunnugt um þetta fyrirkomulag.

Ákærði benti á það, að í hvert skipti, sem hann hefði millifært, hefði hann tapað vöxtum á þeirri fjárhæð, sem hann skipti út, þar sem engir vextir hefðu verið reiknaðir þá daga, sem hann millifærði. Því hefði bankinn ekki endilega tapað á viðskiptunum, heldur grætt á móti. Hann hefði hins vegar aldrei reiknað út þennan mun. Ákærði kannaðist þó við, að á þeim

tíma, sem hann samdi um að nota kaupgengi, en ekki milligengi, hefði sterlingspund verið sá gjaldmiðill, sem hæsta vexti bar, um 13%, og ef miðað væri við, að ákærði hefði skipt þeim gjaldmiðli, hefði vaxtatjón hans verið um 0,036% við hverja millifærslu borið saman við 0,13% afslátt vegna mismunar á kaupgengi og milligengi. Vaxtatap ákærða hefði því ávallt verið minna en ávinningur hans af áðurnefndum sérkjörum.

Ákærði skýrði svo frá, að allt frá því er gjaldeyrisdeildin tók til starfa árið 1983, hefði fyrsta verkefni hagdeildar á hverjum morgni verið að fylla út yfirlitsblað yfir gjaldeyrisþróun. Þetta væri eina verkefni hagdeildar, sem á einhvern hátt snerti gjaldeyrisviðskipti eða gjaldeyrisdeild. Fyrsta smátölva bankans hefði komið í hagdeildina, og sett hefði verið upp „prógramm“, sem vann úr þeim tölum, er komu frá Seðlabankanum á hverjum morgni. Þannig hafi gengisskráningin verið sett í „tölvuprógrammið“ daglega og tölvan svo séð um útreikningana, þ. e. prósentuaukningu hvers gjaldmiðils frá deginum áður, hver hún var frá síðustu mánaðamótum og hver hún var frá síðustu áramótum. Einnig kom þar fram „umsnúningur“ á því, sem raunverulega var að gerast í Seðlabankanum, þegar hann ákvað gengisskráningu. Starfsmenn Seðlabankans sjái á Reuterskjá þær alþjóðlegu tölur í gjaldeyrisviðskiptum, sem eru alltaf sýndar þannig, að hver gjaldmiðill er tengdur við bandaríkjadal. Allir gjaldmiðlar séu sýndir, þó ekki pund og dalir. Þegar búið sé að fylla út krónutölnurnar fyrir hvern gjaldmiðil, sjái tölvan einnig um að reikna út aftur á bak, hverjar tölurnar voru á Reuterskjánum um morguninn. Jafnframt hefði í seinni tíð komið fram, hver þróun hefði verið á gengisbundnum reikningum. Blað með þessum upplýsingum hefði verið sent um allan Búnaðarbankann og afhent fjölda viðskiptamanna, sem sumir hefðu nær áskrift að því. Að öðru leyti hefðu starfsmenn bankans mikið notað upplýsingablaðið til þess að útskýra fyrir viðskiptavinum, sem voru að forvitnast og reyna að fá upplýsingar frá bankanum í afgreiðslum bankanna, hvað væri að gerast á gjaldeyrisörkuðum.

Ákærði upplýsti, að venjulegir viðskiptamenn hefðu ekki haft beinan aðgang að Reuterskjánum, þar sem hann hefði ekki verið í afgreiðslu, heldur hjá deildarstjóra í lánadeild. Annar skjár hefði verið á borði hjá forstöðumanni gjaldeyrisdeildar, sem var upphaflega Sólon Sigurðsson og seinna Guðmundur Gíslason. Viðskiptamenn hefðu hins vegar getað fengið upplýsingar hjá starfsmönnum bankans af þessum skjá, hvenær sem eftir þeim var leitað, m. a. með símtölum við bankann. Kvaðst ákærði sjálfur hafa hringt bæði í Seðlabankann og verðbréfadeild Íslandsbanka án þess að kynna sig. Þannig hefðu viðskiptamenn bankans og hver, sem var, getað hringt um fjögurleytið á daginn í bankann og fengið upplýsingar um gengið af Reuterskjánum.

Ákærði kvað komið hafa fyrir, að hann hefði lagt greiðsluseðla vegna millifærslna inn hjá yfirmanni gjaldeyrisdeildar eða öðrum í deildinni og náð seinna í afritin eða hringt frá útlöndum í bankann fyrir klukkan 16.00 og beðið um að láta millifæra gjaldeyri milli reikninga sinna. Þetta væri skýringin á því, að í nokkrum tilvikum mætti sjá á greiðsluseðlunum, að færslur væru skráðar á seðlana eftir klukkan fjögur á daginn.

Hann kvað það rangt, sem fram kæmi í bréfi Tryggva Jónssonar endurskoðanda til bankastjórnar 30. desember 1991, að fram hefði komið í viðræðum þeirra, að bankinn hefði getað brugðist við tapi vegna millifærslna ákærða „þannig, að báðir högnuðust, með því, að bankinn færi að spá í gengisþróun daglega og fela honum yfirumsjón með því“.

Þá kvað ákærði sér ekki hafa verið kunnugt um reglur um gjaldeyrisviðskipti Seðlabankans og gjaldeyrisviðskiptabanka sparisjóða frá 15. ágúst 1988, fyrr en bankastjórnin ræddi við sig um umfang millifærslnanna. Sér hefði auðvitað verið ljóst, að bankinn þurfti að jafna gengismun sinn, en hann ekki vitað, hvernig það var gert, á hvaða tíma og hvernig séð var um það í smáatriðum. Sér hefði því ekki verið ljóst, að pantanir viðskiptabankanna um gjaldeyriskaup hefðu þurft að berast Seðlabankanum fyrir hádegi.

Ákærði skýrði frá því, að í janúar 1992 hefði Jón Adolf Guðjónsson bankastjóri gert athugasemdir við millifærslur sínar, en fram að því hefðu engar athugasemdir verið gerðar um þær. Hann hefði hins vegar ekki heyrt á það minnst fyrr en í byrjun desember 1991, að endurskoðandi bankans væri að kanna millifærslurnar. Hann kvaðst hvorki hafa farið á námskeið á vegum bankans í gjaldeyrisviðskiptum né fengið ráðleggingar frá starfsmönnum gjaldeyrisdeildar. Hann hefði í upphafi viljað tryggja fé sitt í gjaldeyri og miklir hagsmunir verið í húfi, þar sem um aleigu sína hefði verið að ræða. Því hefði hann byrjað á því að kynna sér vinnuaðferðir á gjaldeyris-mörkuðum erlendis til þess að draga úr áhættu á tapi og kannað, hvað í boði væri á Reuterskjánum, svo og tæknirannsóknir og allar þær gífurlegu upplýsingar, sem hægt væri að nálgast og alls staðar væru opnar; t. d. væru 250.000 áskrifendur að vasafarsíma Reuters, sem gætu fylgst með upplýsingum um gjaldeyrismarkaði.

Ákærði kvað ekkert innra eftirlit hafa verið í bankanum með daglegum viðskiptum. Því hefði hann allt eins getað skipt gjaldeyri fyrir hádegi, án þess að það hefði kallað á viðbrögð á viðskiptum sínum eða annarra.

Fyrir dóminn komu sem vitni Tryggvi Jónsson, löggiltur endurskoðandi, og eftirtaldir starfsmenn Búnaðarbanka Íslands: Árni Þór Kristjánsson, deildarstjóri gjaldeyrisdeildar, Jóhannes Ingvarsson aðalbókari, Guðmundur Gíslason aðstoðarbankastjóri og bankastjórarnir Sólon R. Sigurðsson, Stefán Pálsson og Jón Adolf Guðjónsson.

Tryggvi Jónsson staðfesti fyrir dóminum þau bréf, sem hann sendi bankastjórn Búnaðarbankans 30. desember 1991 og 26. janúar 1994. Hann kvað bankastjóra Búnaðarbankans hafa haft samband við sig um mánaðamót september-október 1991, þar sem töluvert háar fjárhæðir hefðu verið í hreyfingu á gjaldeyrisreikningum ákærða, og hann verið beðinn að kanna þessar hreyfingar og hvernig tilurð þeirra væri háttað. Í lok þeirrar athugunar hefði hann sent bankastjórninni hana 30. desember 1991. Hann kvaðst telja, að þótt skýrslur um gjaldeyrisjöfnuð bankans væru sendar Seðlabankanum, hefðu ekki komið fram í þeim upplýsingar um einstaka viðskiptamenn, heldur heildarfjárhæðir, og því hefði vitneskja um umfang viðskipta ákærða ekki komið fram. Tryggvi kvað sér hafa verið kunnugt um samning ákærða um notkun kaupgengis við millifærslurnar, en hann hefði ekki gert ráð fyrir þeim samningi í útreikningi sínum á hagnaði ákærða við millifærslurnar. Honum var ekki kunnugt um, að fleiri viðskiptavinir hefðu notið þessara kjara, en taldi, að þau hefðu ekki skipt sköpum um hagnað ákærða af millifærslunum. Hann kvað ákærða hafa svarað því til í viðræðum þeirra í tilefni athugunar sinnar fyrir bankann, er hann spurði ákærða, hvort honum þætti eðlilegt, að bankinn tapaði á gróða hans, að bankinn gæti farið að spá í gengispróun daglega og falið sér yfirumsjón með því, og með því gæti bankinn hindrað tap. Hefði ákærði sagt, að hann hefði sjálfur boðist til þess að annast slíka spákaupmennsku eða sjá um þessi viðskipti fyrir bankann, en bankastjórnirnar hafnað því.

Árni Þór Kristjánsson kvað sér hafa verið kunnugt um samning ákærða, að honum væri heimilt að millifæra gjaldeyri á kaupgengi. Hann minntist þess ekki, að fleiri hefðu notið þessara kjara; þó væru alltaf einhverjar undantekningar. Árna Þór var ekki kunnugt um reglur Seðlabankans frá 1988 um það, að gjaldeyrisviðskipti viðskipta hans þyrftu að fara fram fyrir hádegi. Hann hefði talið, að afgreiða mætti gjaldeyri allan daginn, engar reglur hefðu þá gilt um það í Búnaðarbankanum eða öðrum bönkum. Hann minntist þess ekki, að ákærði hefði verið afgreiddur eftir klukkan 16.00, en millifærslur væru oft látnar bíða, ef mikið væri að gera. Ákærði hefði alltaf fengið afgreiðslu eins og hver annar viðskiptavinur.

Jóhannes Ingvarsson aðalbókari upplýsti, að aðalbókari skilaði daglega skýrslum um gjaldeyris eignir og skuldir við bankann. Skýrslan væri miðuð við íslenskar krónur og send Seðlabankanum á tíu daga fresti. Hann kvaðst hafa fengið upplýsingar um gjaldeyristölur varðandi stöðu einstakra eigna- og skuldaliða úr tölvukerfum bankans af listum, sem komu úr Reiknistofu bankanna. Listunum hefði verið skilað á grundvelli reglna um gjaldeyrisbundnar eignir og skuldir innlánsstofnana. Tölurnar á listunum hefðu ekki

gefið tilefni til sérstakrar könnunar á því, hvernig þróunin var á eignum og skuldum bankans samkvæmt þessum reikningum, enda væri liðurinn á listanum um gjaldeyri mjög stór og miklar hreyfingar á honum.

Í framburði aðstoðarbankastjóra og bankastjóra Búnaðarbankans kom fram, að aðdragandi þess, að þeir fólu endurskoðanda bankans að kanna gjaldeyrismillifærslur ákærða hefði verið sá, að haustið 1991 hefði þeim borist sú vitneskja, að innstæða ákærða á gjaldeyrisreikningum hans væri komin upp í 40.000.000 kr. Ljóst hefði verið, að í upphafi hefði ákærði lagt inn á reikninga sína um 6.000.000 króna. Þessi ávöxtun hefði komið þeim mjög á óvart og verið miklu hærri en þeir áttu von á. Hins vegar hefðu millifærslur ákærða verið þeim kunnar og engin leynd hvílt yfir þeim. Ávöxtun ákærða hefði ráðist af þróuninni í gengismálum í heiminum og ekkert verið aðfinnsluvert við aðferðir hans eða viðskipti, að því er þeir töldu, þótt óviðurkvæmilegt hefði þótt, að ákærði græddi að sama skapi og vinnuveitandi hans tapaði vegna framangreindra reglna Seðlabankans um kaup og sölu viðskiptabanka á gjaldeyri.

Bankastjórarnir og aðstoðarbankastjórinn könnuðust við, að ákærði hefði gert samkomulag við bankann haustið 1989 um kjör við færslur gjaldeyris milli reikninga sinna svo og þá fjárhæð, er hann í öndverðu lagði inn á reikningana þrjá, sem síðar fjölgaði um tvo. Seint á árinu 1989 hefði ákærði rætt það við bankastjórana Sólon R. Sigurðsson og Stefán heitinn Hilmarsson, hvort hann gæti fengið að millifæra gjaldeyri á kaupgengi í stað milligengis, og hefði það verið samþykkt. Samkomulag þetta hefði hvorki verið áréttað né endurskoðað síðar og engum takmörkunum háð. Svipaða samninga hefðu þeir viðskiptamenn haft, sem seldu gjaldeyri, t. d. útflytjendur, svo og miklir viðskiptamenn. Þessir aðilar hefðu haft heimild til að kaupa annan gjaldeyri á sama gengi án gengismunar. Þó hefði verið sjaldgæft, að einstaklingar nytu þessara kjara; þeim hefði fremur boðist hækkun innlánsvaxta, ef um háar fjárhæðir var að ræða. Ákærði hefði ekki notið hærri innlánsvaxta, þótt hann væri með umtalsvert hærri fjárhæðir en margir aðrir. Forráðamenn bankans töldu, að þetta yrði ekki sú fjárhæð, sem máli kynni að skipta. Umfang viðskipta ákærða hefði hins vegar komið í ljós haustið 1991, en í kjölfar Persaflóastríðsins fyrri hluta ársins hefðu orðið miklar sveiflur á skömmum tíma. Þegar athugasemdir endurskoðandans lágu fyrir og ljóst varð, hversu fjárhæðirnar voru miklar, sem ákærði hafði ávaxtað með þessum hætti, hefði bankastjórnin aflað álits lögfræðings. Er það lá fyrir, var þess farið á leit við ákærða, að hann léti af millifærslunum, þar sem bankinn hefði tapað vegna þeirra miklum fjármunum sökum þágildandi reglna um kaup á gjaldeyri viðskiptabanka hjá Seðlabankanum. Ákærða hefði ekki verið veitt formleg áminning, en rætt verið um það við

hann, að það væri ekki eðlilegur framgangsmáti, að bankinn tapaði á viðskiptum starfsmanns síns með þessum hætti. Yfirmenn bankans hefðu ekki merkt, að umsvif ákærða við millifærslur kæmu niður á starfi hans í bankanum, en nokkur trúnaðarbrestur hefði orðið milli ákærða og þeirra og ákærði hætt störfum að eigin frumkvæði. Í ljósi hins lögfræðilega álits hefði ákærða hvorki verið veitt formleg áminning né gerðar kröfur um opinbera rannsókn né skaðabótakrafa lögð fram á hendur honum. Í kjölfar þessa hefði bankinn breytt reglum um millifærslur á þann veg, að millifærslum þarf nú að ljúka fyrir klukkan 10.30, ef fjárhæðin er yfir 1.000.000 krónur. Bankarnir hefðu áður staðið varnarlausir milli viðskiptavinanna annars vegar og Seðlabankans hins vegar þær fjórar klukkustundir, sem liðu frá hádegi til lokunar kl. 16.00, og ekki getað baktryggt sig eða varið fyrir þeim hreyfingum, sem urðu á gjaldeyri af völdum viðskiptavinanna. Ábati viðskiptamanna Búnaðarbankans, þar á meðal ákærða, af þessum viðskiptum, hefðu því verið á kostnað bankans.

Fram kom einnig í framburði forráðamanna bankans, að starfsmönnum hans hefði almennt verið kunnugt um reglurnar um lokun Seðlabankans á viðskipti með gjaldeyri klukkan 12.00 á hádegi, enda bankarnir þurft á þessum tíma að kaupa og selja gjaldeyri á opinberu gengi Seðlabankans, sem gildi allan daginn, þrátt fyrir það að Seðlabankinn lokaði fyrir viðskipti um hádegi. Áður hefðu gilt þær reglur, að viðskiptabankarnir gátu verslað við Seðlabankann fram eftir degi og allt til lokunar, en síðan orðið breytingar á og Seðlabankinn lokað á viðskipti um hádegi. Á þeim tíma, sem ákærði millifærði gjaldeyri sinn, hefði bankinn ekki getað séð, hvernig hreyfingar voru milli mynta, fyrr en í skýrslum daginn eftir. Næsta morgun hefði verið búið að safna saman upplýsingum á fjölmörgum afgreiðslustöðum bankans um allar hreyfingar gjaldeyris inn og út og þá loks verið unnt að sjá, hvernig hreyfingar voru á milli mynta. Ekki hefði verið unnt að fylgjast með viðskiptum einstakra aðila og gera breytingar í samræmi við viðskipti þeirra. Forsvarsmönnum bankans hefðu því verið kunnar þær aðstæður, sem urðu við það, að bankinn gat ekki keypt eða selt gjaldeyri nema til hádegis. Bankinn hefði þurft að vera með opið gengi, en mætt þessum erfiðleikum með því að eiga ávallt nægan gjaldeyri og þannig getað mætt sveiflum á kaupum og sölu frá útlöndum kaupum og sölu til innlendra aðila og millifærslum á gjaldeyrisreikningum.

Við yfirheyrslur vitnanna kom fram, að fjölmargir viðskiptavinir, bæði Búnaðarbankans og annarra banka, færðu gjaldeyri á milli reikninga sinna á þessum tíma. Allir viðskiptavinir bankans hefðu haft aðgang að Reuterskjá bankans, sem sýndi hreyfingar gengis á gjaldeyrismarkaði með þeim hætti, að fyrirspurnum var svarað, hvort sem var í bankanum eða símleiðis, hvenær sem var dagsins, einnig skömmu fyrir lokun hans um kl. 16.00. Þá

hefðu viðskiptamenn getað fylgst með hreyfingum á gjaldeyrismarkaði í útvarpi, en oft hefði verið fjallað um þær fram eftir degi. Þannig hefðu viðskiptamenn getað gert sér ljósa grein fyrir helstu hreyfingum á helstu myntum. Almennir viðskiptamenn hefðu þannig getað hringt í bankann laust fyrir lokun og óskað um síma eftir millifærslu í samræmi við þær upplýsingar, sem höfðu borist. Bankinn hefði því ekki getað varist tapi vegna millifærslna viðskiptavina á gjaldeyri fyrr en í byrjun árs 1992, en þá hefði hann fengið leyfi til þess að sveigja frá gengisskráningu, og síðar, árið 1993, hefði gjaldeyrismarkaðurinn orðið frjáls.

Niðurstaða.

Eins og fram er komið, giltu á þeim tíma, sem hér skiptir máli, þær reglur í Seðlabanka Íslands, að viðskiptabankar hans þurftu að kaupa gjaldeyri fyrir hádegi, en sjálfir hefðu bankarnir opið fyrir gjaldeyrisviðskiptum allan daginn. Skráði Seðlabankinn að jafnaði einu sinni á dag það gengi, sem gildi á erlendum mörkuðum að morgni hvers dags. Var því ógerlegt fyrir þá banka, sem höfðu opin gjaldeyrisviðskipti allan daginn, að firra sig tapi vegna millifærslna, sem gerðar voru eftir klukkan 12.00, þar sem Seðlabankinn lokaði fyrir kaup og sölu gjaldeyris á hádegi. Bankastjórum og aðstoðarbankastjórum Búnaðarbanka Íslands voru kunnar þessar reglur, en allt að einu voru einu ráðstafanir, sem bankinn gerði til að verja sig tapi, að eiga ávallt nægan gjaldeyri. Það var ekki fyrr en árið 1992, sem Búnaðarbankinn setti takmarkanir á millifærslur gjaldeyris á fjárhæðum yfir 1.000.000 krónum með þeim hætti, að þær þurftu að fara fram fyrir klukkan 10.30 að morgni. Ákærði kvað sér ekki hafa verið kunnugt um þessar reglur Seðlabankans, fyrr en bankastjórnin ræddi við sig um umfang millifærslanna. Sér hefði verið ljóst, að bankinn þurfti að jafna gengismun sinn, en hann ekki vitað, hvernig bankinn gerði það.

Á þeim tíma, sem ákæran fjallar um, gildi sú regla hjá Búnaðarbankanum og öðrum bönkum, að millifærslur á gjaldeyrisreikningum voru reiknaðar með þeim hætti, að gjaldmiðill var keyptur á kaupgengi dagsins, en nýr gjaldmiðill seldur á milligengi, þ. e. meðaltali kaupgengis og sölugengis. Fram er komið, að ákærði gerði samkomulag um frávik frá þessari reglu við bankastjórana Sólun R. Sigurðsson og Stefán heitinn Hilmarsson. Naut ákærði afsláttar samkvæmt þessu samkomulagi, þannig, að öll viðskipti hans voru reiknuð á kaupgengi, þ. e. kaupgengi var eingöngu notað við millifærslurnar. Við meðferð málsins kom fram, að forráðamönnum bankans var kunnugt um þessi kjör, sem ákærði naut, og jafnframt, að hann lagði inn umtalsverða fjárhæð í upphafi viðskipta sinna við bankann. Ákærði fór í engu leynt með þessi viðskipti. Fór hann í biðröð eins og hver

annar viðskiptavinur og naut engrar sérstöðu, er hann færði gjaldeyrinn á milli reikninganna. Þær upplýsingar, sem ákærði aflaði sér í bankanum um hreyfingar á gjaldmiðlum hverju sinni og notaði sér við millifærslurnar, voru ekkert trúnaðarmál innan bankans, og fjöldi viðskiptamanna bankans millifærði gjaldeyri á sama veg og ákærði á þessum árum. Upplýsingar þessar voru tiltækar hverjum, sem eftir þeim leituðu, jafnt hjá bankanum sem annars staðar. Þannig gátu viðskiptamenn sem og aðrir komið í bankann eða hringt og fengið upplýsingar um gengisbreytingar, hvenær dags sem var, einnig rétt fyrir lokunartíma bankans kl. 16.00, en á þeim tíma færði ákærði oftast gjaldeyrinn milli reikninga sinna. Ekkert er fram komið í málinu um það, að hann hafi eytt vinnutíma sínum í öflun þessara upplýsinga, heldur hafa yfirmenn bankans, sem komu fyrir dóminn, borið, að hann hafi stundað vinnu sína með eðlilegum hætti.

Af því, sem nú hefur verið rakið, er ljóst, að ákærði misnotaði á engan hátt aðstöðu sína né stöðu sem starfsmaður bankans við ofangreindar millifærslur sínar og leyndi yfirmenn sína í engu viðskiptum sínum við bankann með gjaldeyri, heldur gerði hann sérstakt samkomulag um afsláttarkjör vegna millifærslunnanna. Hefur hann því hvorki gerst sekur um brot gegn 249. gr. né 139. gr. almennra hegningarlaga nr. 19/1940. Ber því að sýkna hann af öllum kröfum ákæruvaldsins í máli þessu.

Samkvæmt þessari niðurstöðu ber að leggja allan sakarkostnað í máli þessu á ríkissjóð, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda ákærða, Magnúsar Thoroddsen hæstaréttarlögmanns, 100.000 krónur.

Dómsuppsaga hafði verið ákveðin í málinu 11. þessa mánaðar kl. 16.00. Sigurður H. Pálsson meðdómandi varð þann dag veðurtepptur á Egilsstöðum, og var því uppsögu dómsins frestað fram yfir páska. Dagana 18. og 19. þ. m. var hann forfallaður. Dróst því dómsuppsaga til 21. apríl.

D ó m s o r ð:

Ákærði, Kristján Gunnarsson, skal sýkn af öllum kröfum ákæruvalds í máli þessu.

Allur sakarkostnaður greiðist úr ríkissjóði, þar með talin málsvarnarlaun skipaðs verjanda ákærða, Magnúsar Thoroddsen hæstaréttarlögmanns, 100.000 krónur.
